

UTVECKLINGSBEHOVEN AV BASSERVICEN INOM SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDEN

Objektet för den regionala utvärderingen av social- och hälsovården var basservicen för barn och unga samt förebyggande åtgärder. Den årliga utvärderingen anknyter till uppföljningen av det hur målen och de rekommenderade åtgärderna i mål- och verksamhetsprogrammet för social- och hälsovården 2000 – 2003 genomförts.

Generellt kan konstateras att i fråga om bastjänster åt barn och unga finns det regionala skillnader i Västra Finlands län såväl vad gäller behoven av tjänster som tillgången till dem. Barn och unga är inte i jämlik ställning i fråga om alla behövliga tjänster. De problem som barn och unga har blivit svårare och mera komplicerade. De offentliga och privata tjänster som står till förfogande samt frivilliga insatser har dock blivit mångsidigare. På det lokala planet har man lyckats tillhandahålla service som är på en rimlig och mångsidig nivå. Vad gäller specialistsjukvårdstjänster inom barn- och ungdomspsykiatri på det lokala planet motsvarar tillgången inte målen.

På basis av utvärderingen kan man dra två olika sorters slutsatser.

- Med hänsyn till utmaningar och problem är antalet arbetstagare och andra behövliga resurser för litet på sina håll. Detta syns i det att tillgången på service och hjälp varierar, det bildas köer och det uppstår problem vid servicehandledning på individnivå. Barns och ungas problem och utslagningsrisker kan bäst påverkas i närmiljö och på det lokala planet, där permanent sakkunskap bör ökas.
- Tidsbestämda och korta enskilda projekt och åtgärdsprogram stimulerar och hjälper vissa problemkomplex, men de räcker inte till att ersätta den bestående resursbristen. De hjälper till att ta fram nya verksamhetsmodeller särskilt i fråga om preventiv och förebyggande verksamhet. Det största problemet utgörs av att kunna trygga kontinuiteten i de verksamheter som utvecklats och få dem flexibelt anknutna till den lokala och regionala verksamheten.

För att kunna genomföra åtgärder med vilka barns och ungas allt mer komplicerade problem kan förebyggas och förhindras, med vilka problem kan kontrolleras och lösas samt för att kunna ordna sådana tjänster som behövs, bör man se till

- att resurser sammanförs, koncentreras, effektiveras och att användningen av dem inriktas å ena sidan i samarbete med kommunernas olika förvaltningar och andra aktörer och å andra sidan över kommun- och regiongränser eller till och med över landskapsgränser i samverkan med kommuner och andra aktörer.
- att helheterna hålls under kontroll, detta sker genom att ta fram sektor-/branschvisa åtgärdsprogram och strategier som en del av lokala, regionkommunvisa och regionala välfärdsprogram.

Det finns hoppningivande erfarenheter av effektiva medel som finns i många outnyttjade resurser. Effektivare samarbete och avtalsbaserad solidaritet utgör instrument som hjälper när stöd sökes för barns och ungas välbefinnande.

Sammandraget nedan innehåller de mest centrala slutsatserna för de olika utvärderingsobjekten samt de viktigaste rekommendationerna, som antecknats med kursiv, med vilka tillgången till och kvaliteten av basservicen kan förbättras.

Utvärderingsobjekten inom social- och hälsovården

- **Skolhälsovård.** Några väsentliga förändringar inom skolhälsovården har inte skett mellan åren 1988 och 2000, men det har vist sig att det förekommer stora skillnader i det på vilket sätt de olika hälsocentralerna och landskapen har ordnat denna verksamhet i vårt län. En femte del av hälsocentralerna saknar fortfarande en ansvarsperson för skolhälsovården trots att antalet ansvarspersoner har ökat under den tvååriga uppföljningsperioden. Det finns skillnader vad gäller resurser inom skolhälsovården i de olika landskapen. Det finns fortfarande för få kurators- och psykologtjänster. Utbildningsplaner för skolhälsovårdens personal görs för litet.Handledning ges bara vid några hälsocentraler. Antalet adb- faciliteter som arbetsredskap har ökat något.

En stor del av eleverna är nöjd med skolhälsovården när det gäller personliga frågor. Samarbetet med familjerna har ökat. Frågeformulären används mera än tidigare som arbetsredskap inom skolhälsovården. Bedömningen är att psykiska problem och droganvändning har ökat, men någon systematisk uppföljning finns inte. Mobbning i skolan bör fortfarande stå i fokus. Metoder att undersöka arbetsförhållanden i skolan borde tas fram i samarbete med olika yrkesgrupper.

Vi rekommenderar att man på hälsovårdscentralnivå utarbetar en skolhälsoplan som en del av det välfärdspolitiska programmet. I denna plan skall rekommendationerna för förutsättningarna och målen för en god skolhälsovård följas. Åt skolhälsovården skall tryggas behövliga personresurser samt utse en ansvarsperson som koordinerar verksamheten. Personalen skall ges möjlighet till att upprätthålla sin yrkeskompetens genom tillräcklig fortbildning och handledning. Särskild uppmärksamhet skall fästas vid tillsynen över hälsoförhållanden i skolan, vilket skall göras i samarbete med olika yrkesgrupper.

- **Ingripande i minderårigas alkoholbruk på offentliga platser.** Varannan kommun i länet har vidtagit åtgärder i samarbete mellan polisen, social- och ungdomsväsendet. Samarbetet har i huvudsak omfattat gatupatrullering i form av razzior i vilka många organisationer och frivilliga har deltagit. Andra samarbetsformer har polisens besök i ungdomslokaler varit samt myndigheternas gemensamma diskussioner eller samverkansgrupper. I några kommuner har man med hjälp av diskussioner gjort överenskommelser med föräldrarna om hur man ingriper i alkoholanvändningen bland unga. I fråga om myndighetssamarbetet vad gäller ingripandet i minderårigas alkoholbruk kan man konstatera att i metoderna betonas såväl stöd som kontroll.

Att enbart betona familjernas och närmiljöns ansvar räcker inte. För att komma vidare behövs också samhällets insatser. Trots att man i kommunerna varit bekymrad över att minderåriga kan köpa alkoholdrycker, finns det bara några få kommuner där myndigheterna för diskussioner med alkoholföretagare om en mera ansvarsfull verksamhet. Att kunna minska på efterfrågan på alkohol behövs effektiva kontroller av tillgången på alkohol.

Vi rekommenderar att olika myndigheter, föräldrar och föreningar kompletterar sina överenskommelser i anknytning till de ungas alkoholbruk med gemensamma åtgärder på lokal nivå. Likaså rekommenderas att de s.k. alkoholförummen utnyttjas vid skapandet och förandet av gemensamma debatter. De som ansvarar för alkoholförebyggande arbete borde ges bättre möjligheter att fungera som aktiva aktörer och som koordinators i kommunerna.

- **Specialtjänster för barn och unga.** Tillgången till och behoven av dessa tjänster varierar i de olika regionerna och kommunerna. Behovet av barnskydd verkar korrelera med kommunens storlek. De stora kommunerna har bättre förutsättningar att i egen regi sköta specialtjänster än de mindre kommunerna. På landskapsnivå har man noterat många olika former av specialtjänster som med fördel kan ordnas som överkommunal verksamhet, även med hänsyn till ekonomiska aspekter. Privat serviceutbud har ökat i och med att kommunerna dragit in tjänster. Särskilt gäller detta familjevård inom barnskyddet.

Det finns brister i servicekedjor, servicehandledning samt utarbetande av rehabiliteringsplaner särskilt när det gäller att ge stöd åt barn och unga med många olika problem samt åt deras familjer. I fråga om barnskydd och arbete med handikappade har man i flera kommuner ett utvecklat samarbete med socialväsendet, hälsovården, ungdomsväsendet och skolorna. Särskild sakkunskap behövs i alla kundförhållanden inom branschen, varför det krävs satsningar på utvecklandet av yrkesövergripande arbetssätt i kommunerna.

Vi rekommenderar att samarbetet mellan serviceproducenter och aktörer inom tredje sektorn ytterligare effektivteras i landskapen och i regionkommunerna. Ett dylikt arbetssätt och sättet att inom ett nätverk få fram tjänster förutsätter också att kommunerna har reserverat tillräckligt med resurser och personal som kan bedöma de behov som kunderna har beträffande vård och stöd. Personal behövs för att utarbeta rehabiliteringsplaner och hjälpa kunder med att hitta de tjänster som de behöver.

- **Barnpsykiatriska tjänster.** De uppgifter som vi fått in visar att det finns stora regionala skillnader mellan sjukvårdsdistrikten Västra Finlands län. Om man med hjälp av befolkningssiffror jämför det penningbelopp som man använt till verksamheten, varierar de använda resurserna i fråga om såväl personalmängd som antalet bäddplatser. Bristen på specialläkare är en faktor som kommer att försvåra utvecklandet av verksamheten. Också prestationssiffrorna visade klara skillnader. Belastningsgraden på avdelningarna var mycket hög på vissa orter. Ålders- och könsfördelningen samt vanligheten av diagnoserna på bäddavdelningen varierade vid de olika enheterna mera än vad man skulle ha förväntat sig med tanke på skillnaderna i sjukfrekvensen och vårdbehoven, vilket tyder på att det finns regionala skillnader i vårdmetoder och vårdkriterier.

Ungdomspsykiatri. Köerna till bäddavdelningarna och den öppna vården kan anses vara rimliga, men köerna till barnpsykiatri är mycket långa. De tjänster som tillhandahålls av familjerådgivning och mentalvårdsbyråer har inte betytt någon avgörande ökning. I kommunerna arbetar dock ett antal personer med specialkunnande inom mentalvårdsarbetet. Dessa personer borde bilda samarbetsnätverk för tidiga diagnoser kan göras och eftervård ges.

Ett stort problem vid ungdomspsykiatriska enheter är det att de unga som behöver psykiatrisk vård är svårvårdade. Även annars är barn- och ungdomspsykiatriska vården en krävande vårdform, vilket innebär att det behövs yrkeskunnig personal, utbildning och handledning. Vårdlokaliteterna skall planeras väl, det behövs säkerhetsarrangemang som beaktar riskerna som anknyter till branschen. Ett stort problem i Västra Finlands län är fortfarande det att minderåriga barn vårdas på vuxenpsykiatriska bäddavdelningar. Problemet kan till och med bli värre.

Kommunerna skall se till att barn- och ungdomspsykiatrin tilldelas tillräckliga resurser och säkerställs fungerande arbetsmiljöer. Resurserna bör omfatta personalens utbildning och säkerhet. Enheterna skall kritiskt se över sina processer så att verksamheterna ska kunna utvecklas. Men all slags utveckling, också tjänster avsedda åt svårvårdade unga, är möjligt enbart om grundförutsättningarna för arbetets utförande kan garanteras.